

Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní

V armádě první československé republiky byly válečné dějiny předmětem, přednášeným na Vysoké válečné škole. Nejinak tomu bylo a dosud je i na vysokých vojenských školách armád všech významných států v Evropě i mimo ni. Cílem je dosáhnout lepší úrovně vzdělanosti vyšších velitelů a štábních důstojníků, kteří by kromě vysoké úrovně odborných znalostí a schopností měli i odpovídající zázemí všeobecných vědomostí a byli schopni posoudit širší souvislosti své profese na pozadí politického, ekonomického i vědeckotechnického vývoje lidstva a mocenských zvratů v jeho historii.

Tato praxe byla u nás po několik desetiletí opouštěna, a teprve v poslední době se pomalu dostává do nových kolejí. Náš velitelský sbor kromě profesionálních historiků je však nucen doplňovat si vědomosti vojenské historie příležitostným studiem dosažitelných pramenů, které nebyvají vždy k dispozici.

Kniha PhDr. Ervína Hrycha s názvem „Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní“, vydaná nakladatelstvím Regia v roce 2000, je přímo předurčena k tomu, aby se stala pramenem takového doplňujícího studia nejen vojáků z povolání, ale i všech zájemců o historii válek a použití násilí v mezinárodních vztazích a v neposlední řadě i širší veřejnosti.

Autor vychází z předpokladu, že historie lidstva je především historií neustálých válek. I když tato teze je někdy dosti polemická, skutečností zůstává, že v kterékoli epoše vývoje lidstva bylo, je a s největší pravděpodobností i bude použití násilí neododdělitelnou součástí řešení řady politických i ekonomických sporů, a to vždy za pomoci nejnovějších a nejučinnějších výsledků vědeckotechnického pokroku. I když filozofové všech společenských formací a dějinných epoch volali po mírovém řešení sporů a použití násilí vehementně odsuzovali, nebylo možno válkám zabránit.

Na druhé straně je však pravda, že válka byla vždy selháním diplomacie, která nenašla dostatečné instrumenty k řešení stávajících krizí.

Publikace PhDr. Hrycha se snaží postihnout všechny významné konflikty ve známých dějinách lidstva a úlohu významných vůdčích osobností v nich. Má tedy do značné míry encyklopedický charakter, o čemž svědčí i její rozsah - přes 700 stran. Není to kniha, která by se četla jako román. Čtenář k ní přistupuje spíše selektivně, hodlá-li si vyjasnit válečné události v různých epochách dějin a v různých geografických oblastech.

Události nejsou uspořádány z hlediska kontinuity válečných akcí určitého etnika nebo státního útvaru od jeho vzniku až do dnešní doby nebo jeho historického zániku. Její systematika je rozložena na jednotlivé historické epochy a v nich dobovou úlohu příslušných etnik nebo státních útvarů. Z toho vyplývá, že například úloha germánských kmenů, a posléze Německa, není probírána průběžně, ale v příslušné epoše - starověku, středověku a novověku - a jejich dílčích obdobích spolu s jinými subjekty mezinárodních vztahů tak, aby jasně vyplynuly vzájemné mocenské vztahy a vlivy. Z metodického hlediska je možno považovat autorův přístup za jedinečně správný.

Začíná starověkem v němž zdůrazňuje úlohu starého Egypta a přes válečné umění Chetitů, Asyřanů a Peršanů se dostává k Řecku a Římu, jemuž věnuje největší a zaslouženou pozornost. Úroveň vojenství Říma byla jedinečná a v Evropě po celý středověk prakticky nedosažitelná. Autor se v dalších historických epochách (středověku, novověku) neomezuje jen na Evropu, ale uvádí i méně známé pohledy na válečné umění Číny, Indie, Mongolska, Japonska a Arábie. Nevynechává ani Afriku, i když z pochopitelných důvodů v daleko menším rozsahu. Kladně lze hodnotit i stať o všeobecně méně známých válkách na území Jižní Ameriky. V Evropě se zabývá kromě známých konfliktů i rozsahově menšími, například čs.-maďarskou válkou v roce 1919 a věnuje patřičnou pozornost i válkám občanským, které ve značné míře ovlivnily charakter jednotlivých historických období. Značnou pozornost poskytuje tzv. zástupným válkám v průběhu studené války a končí válkou v Perském zálivu v roce 1991. Přitom nenechává čtenáře na pochybách o tom, že další pokračování historie válek je přinejmenším velmi pravděpodobné. O mnohostrannosti publikace svědčí skutečnost, že jen názvy jednotlivých kapitol zaplňují celé tři strany obsahu.

Velmi kladně lze hodnotit především skutečnost, že autor uvádí na začátku každého popisovaného období jeho stručný historický přehled. Čtenář si tedy může logicky zařadit válečná střetnutí a vojevůdce do politicko-společenských souvislostí podle stále platné Clausewitzovy teze, že válka je pokračováním politiky násilnými prostředky. Na druhé straně však tyto historické přehledy jsou více přehledy historických panovníků, případně jiných vedoucích osobností, než rozbořem proudů společenského vývoje a vědeckotechnického pokroku. Jelikož však se historiografie dosud neobejde bez dynastického hlediska, neměl autor ani jiné cesty. Nicméně usiloval o to, aby v dané epoše nebo období alespoň stručně charakterizoval společenské, ekonomické a vojenskotechnické proměny a jejich vliv na vedení válek. Nebylo by ani odpovědné očekávat od autora jejich podrobnější rozbor, neboť by to vedlo k neúnosnému rozšíření i tak značného rozsahu publikace.

Mnohé souvislosti si pozorný čtenář vyvodí i tehdy, nejsou-li explicitně uvedeny. Jde například o starou pravdu, že vojenské úsilí může být jen úměrné ekonomickým možnostem příslušného etnika nebo státu. Nerespektování pravidla vede neodvratně k neúspěchu.

Jinou skutečností je nutnost strategické, ale i operační převahy pro vítězství nad nepřítelem. To sice může i neplatit v dílčích srážkách, nemění však nic na platnosti obecné.

Dalším předpokladem úspěchu ve válce je organizovanost vojsk a odpovídající výcvik spolu s technickým vybavením. S organizovaným, dobře vycvičeným a ukázněným vojskem je možno v dílčím sražení porazit několikanásobně větší, neorganizovaný a živelně působící dav.

Nové zbraně mohou být v určité dílčí etapě válečného střetnutí účinné a překvapivé, avšak jejich rozhodující vliv se projeví až při jejich hromadném, organizovaném použití, zohledňujícím jejich výhody a nedostatky.

Autor též plasticky zdůrazňuje význam manévru ve válečných střetnutích všeho druhu. Mistry manévru byli již Římané a je znám pozdější výrok Napoleona o tom, že bitvy rozhodly nohy jeho pěšáků. Ve válečných střetnutích nové doby, charakterizované

využitím technických možností soudobých armád, se význam manévru ještě zvyšuje, o čemž svědčí i zkušenosti druhé světové války a novějších konfliktů.

Morálka bojujících vojsk přispívající k úspěchu je tíže postižitelným komponentem vojenské vědy. Je sice řada možností jejího posílení, avšak žádný z nich nezaručuje příliš optimistický odhad úspěchu. Autor nenápadně přivádí čtenáře k poznatku, že stále ještě nejsolidnější způsob posílení morálky je dobře fungující logistika, která ačkoliv je materiální kategorií, je pro morálku vojsk jedním z nejdůležitějších předpokladů. Heroismus je sice i za špatné materiální situace možný, není však trvalý.

Autor uvedené prvky v konkrétní situaci a historickém období vhodně spojuje a vytváří tak působivý obraz válečného dění, jakož i motivace jednotlivých vojevůdců.

Poněkud méně pozornosti věnuje autor činnosti zpravodajských služeb, které jsou jak známo spolu s prostitucí nejstarším řemeslem na světě. I když se sporadicky zmiňuje o některých důležitých akcích v uvedené oblasti, zabývá se především jejich technickým aspektem, například získáním německého šifrovacího klíče „Enigma“ Brity ve druhé světové válce. Ovšem skutečnost, že zpravodajská činnost probíhá neustále ve všech historických obdobích i mimo válečné konflikty a s použitím všech možných metod a že významně přispívá k úspěchu nebo neúspěchu válečných střetnutí, by si zasloužila více pozornosti.

Určité výhrady lze mít i ke schémátům bitev. Většinou jsou totiž příliš jednoduché a černobílé a postrádají výraznější vyjádření dynamiky bojové činnosti. Prospělo by jim i barevné vyjádření, ačkoliv by zde zřejmě došlo k růstu finančních nákladů a je dosti těžké posoudit, zda by tyto náklady byly úměrné předpokládanému výsledku. V dostupných publikacích o první a druhé světové válce je dostatek velmi názorných schémat jednotlivých bitev i celých polních tažení. V každém případě však lze doporučit, aby u bitev, které na první pohled vyvolávají nejasnosti o zeměpisném prostoru v němž se odehrávaly, byly doplněny širšími mapami s vyznačením výseků, jichž se konkrétní schémata týkají.

Pokud jde o specificky českou vojenskou historii, zaměřuje se autor zcela logicky na dva úseky - husitské války a účast českých, případně československých vojáků v obou světových válkách dvacátého století.

V husitských válkách věnuje pozornost především taktickému systému českých husitů, který svou novostí a věcným propracováním byl jedním z hlavních předpokladů jejich vítězství, a také novým zbráním i výkonné a spolehlivé logistice husitských vojsk. Tento systém připisuje zcela v souladu s historickou pravdou především - anebo snad i výhradně - Janu Žižkovi z Trocnova, který byl - a zde cituji přímo autora - „ať se to komu líbí, nebo ne, a ať se jeho módní, ctižádostiví kritici z řad českých konzervativních historiků snaží zalíbit těm, kteří právě nepatřili k přátelům našeho lidu - vynikajícím vojevůdcem“. S tím je možno jen souhlasit.

Pokud jde o účast našich vojáků v osvobozovacím zápase o národní samostatnost v obou světových válkách, dostává čtenář souhrnný obraz o jejich účasti, rozsahu, úsilí i kladech a záporech jednotlivých bojových vystoupení na různých frontách. Za zvlášť hodnotné je třeba považovat přehledné, a přitom vyčerpávající pojetí činnosti československých legií v Rusku v letech 1914-20, které z různých důvodů zůstalo celé generaci našeho obyvatelstva, když ne neznámé, tak alespoň hodně ochuzené.

Vcelku vyvážený je i popis a hodnocení vojenského odboje za druhé světové války v letech 1939-45. Přesto se zde vyskytují určité nepřesnosti v početních údajích, které však nijak nesnižují celkovou hodnotu díla.

Ve Slovenském národním povstání bojovalo podle dosažitelné databáze kromě vojáků asi 26 000 partyzánů, organizovaných ve 42 partyzánských brigádách. Údaj 12 000 je tedy značně podhodnocený. Neodpovídá rovněž tvrzení, že partyzáni byli lépe vybaveni zbraněmi než 1. čs. armáda na Slovensku. Neměli totiž těžké zbraně a v zásobování byli většinou odkázáni na armádní zdroje. Dále je sice pravda, že byli operačně podřízeni štábu partyzánského hnutí při 4. ukrajinského frontu, ale v průběhu dvouměsíčních bojů prakticky v kruhové obraně bojovali v úzké koordinaci s jednotkami armády a povětšinou plnili úkoly, na které nebyli svým charakterem předurčeni. Rovněž by bylo účelné, aby tato stať byla opatřena alespoň stručným hodnocením v tom smyslu, že šlo o největší čs. odbojovou akci za druhé světové války a že povstání vázalo především ve své závěrečné fázi za tzv. generální ofenzívy nepřítelů hodnotu až pěti německých divizí, které by jinak mohly být použity na frontě.

Nepřesný je i jeden údaj ve statí o bitvě o Dukelský průsmyk v níž se uvádí, že „po týdnů bojů zbývá z 2966 příslušníků 1. čs. armádního sboru pouze 679 vojáků“. To je totiž údaj o jedné z brigád, nebo pouze o počtech pěchoty, protože celkový stav sboru dosahoval počtu přes 16 000 mužů.

V oblasti vzdálenější historie zemí koruny české je poněkud opomenuta bitva na Moravském poli v roce 1278, která znamenala začátek dominance Habsburků ve střední Evropě a potlačení významné úlohy a vlivu českého království na dlouhou dobu. Kromě toho byla tato bitva zajímavá i svým mocenským pozadím, přípravou i vlastním průběhem.

Z hlediska celkové vyváženosti díla by bylo vhodné poněkud rozšířit část, věnovanou dění na východní frontě 1941-45. Jsou zde sice správně hodnoceny bitva u Moskvy na přelomu let 1941 a 1942, která znamenala konec mýtu o neporazitelnosti německé armády, a bitva u Stalingradu, která byla zásadním obratem ve druhé světové válce, není však dostatečně zhodnocena bitva u Kurska v roce 1943, která znamenala naprostý konec operačně strategické iniciativy německé armády a umožnila rozhodné operace Sovětské armády, vedoucí k vítěznému ukončení války. Ještě po Stalingradu byli Němci schopni široce založených útočných operací na Ukrajině a v centrálním Rusku, po Kursku se však jen - i když úporně - bránili. Větší pozornost by si rovněž zasloužilo hodnocení partyzánského hnutí za sovětsko-německou frontou.

Totéž se týká i některých významných vojevůdců na východní frontě. Z nich je uveden pouze maršál Žukov, ačkoliv by zde zasloužil čestné místo i maršál Koněv, jako mistr útočných obkličovacích operací vedených tankovými svazy, a maršál Vasilevskij, vysoce vzdělaný dlouholetý náčelník generálního štábu a významný vojenský teoretik, jehož zásadní teoretické práce pak polní velitelé uváděli do praxe válečných operací.

Ve statí o občanské válce v Rusku by si rozhodně zasloužil více pozornosti maršál Tuchačevskij, který prakticky občanskou válku vyhrál, vzdor zahraniční intervenci a značnému úsilí svých protivníků.

Přesto však publikace obsahuje celkem reprezentativní přehled jak významných vojevůdců, tak i vojenských teoretiků. Jsou mezi nimi takoví, kteří odpovídají oběma kritériím, jako například Gaius Julius Caesar nebo maršál Vauban. Jinak se čtenář doví

i o Machiavellim, Jominiovi, Schlieffenovi, Clausewitzovi a Moltkem, nemluvě o dalších, kteří jsou naší veřejnosti, a to i veřejnosti odborné, dosud málo známi.

Pod zorným úhlem historické zkušenosti především novověku si však pozorný čtenář uvědomí jednu důležitou skutečnost, a to, že po všech velkých válkách zde byla snaha zavést nové uspořádání v mezinárodních vztazích. Po třicetileté válce to byl westfálský mír z roku 1648, jehož uspořádání Evropy pak přes určité peripetie vydrželo až do napoleonských válek. Vídeňský kongres v roce 1815 vytvořil novou Evropu, trvající v podstatě až do roku 1918. Výsledkem nového uspořádání po první světové válce bylo vytvoření Společnosti národů, po druhé světové válce pak vytvoření Organizace spojených národů.

Po skončení studené války a rozhodných změnách z něj vyplývajících se však nestalo nic podobného a zvýšenou variabilitu světa po ní lze hodnotit též jako chaos, který se stává příčinou bezohledného prosazování zájmů jednotlivých etnik nebo subjektů mezinárodního práva, a to i s použitím síly. Dílčí zájmy se povyšují nad zájmy celospolečenské. Dokonce i v USA je hlavním kritériem zahraniční a obranné politiky respektování národních zájmů (*national interests*). Znamená to v podstatě, že historie válek není ukončena a použití síly nemůže úplně vyloučit sebelepe propracovaný systém mezinárodního práva. O tom autor nikoho nenechává na pochybách.

Celkově je publikace PhDr. Hrycha významným příspěvkem ke studiu dějin válek a vojenství vůbec. Zvláště lze ocenit její přehlednost, umožňující uživateli rychle se orientovat v jednotlivých historických obdobích i dalších jevech v historii válek bez složitého vyhledávání jiných, často roztržitých nebo těžko dosažitelných pramenech. Využití publikace je tedy mnohostranné a neměla by chybět v knihovnách vojenských škol a vyšších velitelství, jakož i dílčích pracovišť, zabývajících se vojenskou historií a vývojem vojenství vůbec. Není přitom na škodu, že zahrnuje i některé oblasti, které by mohly být diskutabilní z hlediska jejich rozdílného historického hodnocení. I polemika je metodou k nalezení vyváženého názoru. V každém případě lze publikaci přivítat a doporučit ke studiu širokému okruhu uživatelů.

Ing. Milan Štembera

Ervín Hrych: Velká kniha vojevůdců, bitev a zbraní. Vydalo nakladatelství REGIA, Ing. Petr Martinec, Gagarinova 1082, 165 00 ve spolupráci s Knižním klubem Praha, V Jámě 1, 111 21 Praha 1, v roce 2000, vydání první. ISBN 80-86367-06-1 (Regia.Praha)